

Dušan Klenovšek, varuh gorske narave, PD Lisca Sevnica

6. marec 2019, novinarska konferenca – PZS:

Encijan in velikonočnica – bomo sadili/občudovali plastične cvetove?

Zgodovinska dejstva o ogroženosti in varovanju rastlinskih vrst.

14. 5. 1838 saški kralj Friderik Avgust II ob ogledu leto dni prej odkritega blagajevega volčina na polhograjski Grmadi reče: *“upam, da bodo Kranjci znali volčin varovati in preprečiti njegovo uničenje”*.

1862 – župnik in botanik Valentin Plemelj zapiše: *»košutnik so kopalci korenik “iztrebili” na Bohinjskem.«*

28. maja 1898 je cesar Franc Jožef podpisal zakon, s katerim sta bili na našem ozemlju zavarovani dve znameniti rož'ci – planika in Blagajev volčin.

Planinski vestnik (1899, 11, 182) je poročal o prvi kazni: *»Radi ruvanja planik je bil kaznovan, menda na Kranjskem prvi, Janez Rekar po domače »Roža in Jaga« iz Mojstrane. Okrajno glavarstvo radovljiško ga je obsodilo na 6 ur zapora.«*

Na ozemlju Slovenije je poznanih **3200** rastlinskih vrst.

V **Rdečem seznamu ogroženih rastlinskih vrst** je navedenih **727** vrst, ki imajo glede na stopnjo ogroženosti različne statuse (**Ex** - izumrla vrsta, **Ex?** - domnevno izumrla vrsta, **E** - prizadeta vrsta, **V** - ranljiva vrsta, **R** - redka vrsta, **O1** - vrsta zunaj nevarnosti, **K** - premalo znana vrsta).

Uredba o zavarovanih prostoživečih rastlinskih vrstah je pravna podlaga za varovanje 2 družin (lisičjakovke in orhideje), 11 rodov (lilije, perunike, telohi, ...) in skupaj preko 200 vrst. 4. člen pravi: *»Prepovedano je zavestno uničenje, zlasti trganje, rezanje, ruvanje in odvzem iz narave, poškodovanje ali zbiranje rastlin vrst iz poglavja A priloge te uredbe in ogrožanje obstoja teh vrst na njihovem naravnem območju razširjenosti.«*

Nekatere vrste so zavarovane zaradi članstva v EU, a so pri nas neogrožene. Za njih veljajo blažji kriteriji. Tako npr. lahko naberemo šopek kronic ali poljubno število šopkov navadnega malega zvončka, z dovoljenjem ARSO lahko nabiramo arniko in košutnik ...).

160. člen Zakona o ohranjanju narave določa kazni za kršitelje: *»Če namerno, brez opravičljivega razloga uniči ali poškoduje rastline, ubije ali poškoduje živali«* se posameznik kaznuje *»z globo od 200 do 1.000 evrov«*.

Primer lova na rastline (Plant hunting)

Ga. Mirjam Kopše leta 2013 odkrije Angleža Toma Mitchella, ki se je pohvalil o poslu z vzgojo in prodajo rastlin, katerih semena je nabiral tudi v Sloveniji. Med njimi tudi mnoge zavarovane. (<https://www.telegraph.co.uk/gardening/plants/10459938/The-banker-who-became-a-plant-hunter.html>).

Komisija za varstvo gorske narave PZS je takrat s strokovno pomočjo ga. **Marjete Keršič Svetel** pripravila prijavo na Inšpektorat za okolje ter več medijskih objav. Kljub obsežni obravnavi na inšpektoratu ni bilo pravih sankcij (tuj državljan).

Nekaj povezav:

<https://www.pzs.si/novice.php?pid=9124>

<https://www.gore-ljudje.net/novosti/104227/>

<http://rastline.mojforum.si/rastline-about65.html>

Clusijev svišč, »encijan« na Lovrencu (pri Lisci)

Clusijev svišč (*Gentiana clusii*) je ena od simbolnih rastlin visokogorja (skupaj z belo cvetočo planiko, rumenim avrikljem in rdečim slečem). Med ljudmi je poznan kot encijan, »ta velik encijan«. Avseniki so se mu poklonili v pesmi Tam kjer murke cveto: "*... tam, kjer encijan plav, ves prešerno bahav nežno vabi ...*". Mnogi ga seveda poznajo tudi z etikete na steklenicah alkoholne pijače. Zaradi ogroženosti je pri nas zavarovan od leta 1922.

Na **Lovrencu** (711 m) (pri Lisci) in sosednjem **Velikem Kozju** (993 m) je sicer visokogorsko razširjen Clusijev svišč ostanek ledenodobne vegetacije, ki je preživel na hladnih severnih pobočjih in nerodovitnih peščenih traviščih. Pred desetletji je bila njegova kraljevska modrina cvetov eden glavnih razlogov za prvomajske planinske ture, saj ravno tedaj cveti. Mnogi obiskovalci so nabirali šopke (ki so hitro oveneli), nemalo je bilo tudi izkopavanj. Predvsem okoliški prebivalci so radi njegove korenike namakali v doma pridelano žganje. **Izkopavanje**, predvsem pa **opuščanje košnje**, **gnojenje** in **paša** na travnikih so razlogi, da se je ohranil le na par lokacijah. Za ohranitev na najbolj znani lokaciji okoli cerkve sv. Lovrenca so zaslužni predvsem planinci. Skupščina Občine Sevnica je leta 1994 na predlog **PD Lisca Sevnica**, PD Radeče in Zavoda za naravno in kulturno dediščino, enota Celje, sprejela Odlok o razglasitvi rastišča Clusijevega svišča na Lovrencu za **botanični naravni spomenik**. V letu 2009 je bil odlok dopolnjen.

Na lokaciji so bile postavljene **informativne table**, kasneje je bila okoli celotne lokacije postavljena **lesena ograja** (onemogoča vožnjo do cerkve). Primerki encijana so še vedno izginjali, zato je bilo uvedeno še **fizično varovanje** v času cvetenja. Od l. 2017 je v prostorih mežnarije ob cerkvi tudi **razstava** o naravi tega območja. Vse aktivnosti izvajajo poleg **planincev prostovoljcev** (gorski stražarji, varuhi gorske narave) še **zaposleni v JZ Kozjanski park**. Zelo aktiven je tudi **lastnik** največjega dela travnikov (**g. Centrih**). Finančno varovanje podpira **Občina Sevnica** (nakup ograje, nadomestila lastnikom za omejeno rabo), **gostišče Močivnik** pa vsako leto prostovoljcem zagotovi topel obrok.

A zakonodaja, informativne table, plot, medijske objave, osveščanje obiskovalcev in čuvaji žal ne preprečijo plenjenja v celoti. Encijan še vedno izginja! Poleg uporabe korenik za pripravo alkoholne pijače je sedaj obsežnejše **presajanje na domače skalnjake in grobove**.

A za pripravo pijače se praviloma uporablja korenike rumeno cvetočega encijana – košutnika. Tudi presajanje se ne obnese – Clusijev svišč v letu dni žalostno propade. Encijan, ki ga opazimo na grobovih in v skalnjakih je »našemu encijanu« zelo podoben **Kochov svišč** (*Gentiana acaulis*), ki se bujno blazinasto razraste.

Vsako leto je po cvetenju opaziti izkopne luknje. Posledice enega najhujših tovrstnih ekoterorističnih dejanj so opazili Polona in Martin Gorišek ter Peter Guček **oktobra 2017 – 60 izkopnih mest**. Izkop je bil narejen na način, da je bilo posledice težko opaziti. Pohvaliti velja hitro odzivnost **policije**, ki pa žal storilcev (še) ni našla.

Kljub vsem prizadevanjem ohranitve encijana na Lovrencu je tega čedalje manj. Bliža se **stoletnica (2022) zakonsko urejenega varovanja Clusijevega svišča**. Bomo morali ob tem za zadovoljne poglede obiskovalcev na kraljevsko modrino predhodno »posaditi« plastične cvetove? Ali je res v dobi demokracije in poplavi informacij prepričanje večine ljudi še vedno, da lahko zadovoljijo prav vsako svojo trenutno potrebo – za spominski posnetek prestopimo ograjo, pohodimo sosednje cvetove, z izkopanimi primerki polepšamo svoj dom? Navzven se deklariramo kot zelena dežela, z visokim odstotkom naravovarstveno osveščenih ljudi. Žal samo na deklarativni ravni, v praksi smo daleč od tega. Za nas (žal) velja naslednji način razmišljanja: **»Vem, da so telohi zaščiteni (tako kot še marsikaj drugega), vendar ena rastlina še ne pomeni ropanja rastišča.«** <http://rastline.mojforum.si/rastline-about65.html>

Ne smemo »jamrati«, temveč iskati rešitve. Mogoče bi bilo drugače, če bi »nekdo« lokacijo Lovrenc tržil. Vodeni ogledi lokacije in okolice, oglaševanje po medmrežju, promocijski material (majice, magnetki ...), možnost nakupa sadik encijana za skalnjak, izkoriščanje energijskih točk ob cerkvi, obiskovanje lokacij »zvezdnih« neolitskih gradišč, ki jih odkriva pater Karel Gržan, gostinska ponudba ... Pa tudi kakšna medijsko podprta kazen bi naredila veliko »dobrega«.